

Sekretarijat
Savjeta
za konkurentnost

SEKRETARIJAT SAVJETA ZA KONKURENTNOST i ekonomsko osnaživanje žena

u periodu 2020 – 2023. godina

JEDNAKOST

RAVNOPRAVNOST

SNAŽNO
DRUŠTVO

septembar, 2023. godine

Sadržaj:

Uvod	3
1. Rodno odgovorne javne nabavke	4
2. Rodno odgovorno budžetiranje	5
2.1. Izmjena Zakona o budžetu i fiskalnoj odgovornosti	8
2.2. Izgradnja kapaciteta za ROB	9
3. Operacionalizacija dokumenta MEST IWA 34 – definicija ženske kompanije	10
4. Učešće manje zastupljenog pola u organima upravljanja javnih akcionarskih društava	12
5. Obračunavanje rodnog jaza u zaradama (gender pay gap)	13
6. Neprenosivo roditeljsko odsustvo	14
7. Uvođenje rodne dimenzije u Uputstvo za procjenu uticaja propisa o pripremi i procjeni analize uticaja odluka i drugih propisa organa lokalne samouprave (RIA)	15
8. Unapređenje poslovnog ambijenta i investicione klime za žene u Crnoj Gori	16
9. Javna kampanja i promocija važnosti teme ekonomskog osnaživanja žena	22

Uvodne napomene

Sekretarijat Savjeta za konkurentnost (SCC) počeo je sa radom u februaru 2019. godine, potpisivanjem Memoranduma o saradnji između Vlade Crne Gore i Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD). Misija SCC je da doprinosi unapređenju javno–privatnog dijaloga, jačanju konkurentnosti i stvaranju preduslova za što povoljniji poslovni ambijent u Crnoj Gori, prvenstveno kroz rad Savjeta za konkurentnost. Projekat se intezivno bavi pitanjima rodne ravnopravnosti od juna 2020. godine, od kada i Vlada Ujedinjenog Kraljevstva, posredstvom Britanske ambasade u Podgorici, pruža podršku Sekretarijatu. *SCC razumije i promovise ekonomsko osnaživanje žena kao ključni alat za dostizanje rodne ravnopravnosti - to je proces koji zahtijeva horizontalan pristup, dijalog i kontinuirano aktivno učešće svih zainteresovanih strana, kako bi rezultati bili vidljivi, opipljiviji za ekonomiju, ali i za cijelo društvo.*

Aktivnosti SCC u dijelu ekonomskog osnaživanja žena usmjerene su prije svega na aktivno učešće u izradi propisa (zakonskih i podzakonskih akata) i vladinih strateških dokumenata, ali i na prikupljanje i analizu dostupnih podataka. Kroz radionice, treninge, izradu brošura i priručnika, SCC daje doprinos unapređenju kapaciteta i ukupnoj promociji ove teme. Kao što je već istaknuto, veoma je važno da se na ovom polju djeluje horizontalno, pa je potrebno da se i javni i privatni sektor angažuju kako bi se prepoznale i uklonile barijere, a zatim se radilo na prilagođavanju politika i strategija. Od izuzetnog značaja je prepoznati i razumjeti razlike u potrebama muškaraca i žena u svim sferama života i ekonomije, kako bismo bili u mogućnosti da stvaramo jednake šanse za sve.

Ključne aktivnosti SCC na polju ekonomskog osnaživanja žena i unapređenju rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori odnose se na:

▶ *orodnjavanje javnih politika*, odnosno učiniti javne politike rodno senzitivnim. Orodnjavanje nikako ne znači da je ovo „ženski posao“, niti da se radi isključivo zbog žena. Radi se zbog razvoja društva u svakom smislu, ali s obzirom da su fokus SCC ekonomske teme, konkretnije, radi se o ekonomskom razvoju zemlje, o korišćenju kapaciteta i resursa koje imamo, a sve navedeno kroz:

- *uvođenje rodno odgovornog budžetiranja*, kao ključni alat za bolju i pravičniju raspodjelu javnih finansija;
- *kreiranje rodno odgovornih javnih nabavki*;
- *dostavljanje komentara na vladine strategije koje se odnose na reformu javne uprave, digitalnu transformaciju, razvoj ženskog preduzetništva, rodnu ravnopravnost...*

▶ *pristup finansijama*, s obzirom da pristup financi-

jama predstavlja jednu od najvećih barijera razvoju ženskog preduzetništva, potrebno je povećati obezbjeđenje kapitala za njihov biznis kroz:

- *implementaciju dokumenta MEST IWA 34 koji daje definicije kompanija u vlasništvu žena, odnosno kojima upravljaju žene*, pa se na ovaj način otvara tj. valorizuje jedan neiskorišćeni segment tržišta, jer ženska privredna društva nisu jednako finansirana kao i muška. Dakle ravnopravnost koja je bez dileme neupitna obaveza društva, ima i svoju jaku ekonomsku vrijednost.

▶ *pojednostavljenje procedura*, odnosno izmjenu kriterijuma i revidiranje procedura i obrazaca koji se koriste za podršku ženskih biznisa i omogućavanje boljeg iskorišćavanja programskih linija

▶ *obezbjeđenje zakonske osnove za učešće manje zastupljenog pola u organima upravljanja javnih akcionarskih društava*

▶ *uvođenje obaveznog podatka koji se odnosi na pol osnivača, odnosno izvršnog direktora/direktorice u Jedinstvenu registracionu prijavu prilikom registracije privrednog ili drugog subjekta u CRPS*

▶ *razumijevanje potrebe i implementacija obračuna rodno gaza u zaradama*

▶ *reformu roditeljskog odsustva, uvođenjem neprenosivog roditeljskog odsustva*

▶ *uvođenje rodne perspektive u Uputstvo za procjenu uticaja propisa o pripremi i procjeni analize uticaja odluka i drugih propisa organa lokalne samouprave*

▶ *davanja predloga za unapređenje poslovnog ambijenta i investicione klime za žene u Crnoj Gori*, a na osnovu analize odgovora na SCC upitnik koji se dostavlja kompanijama.

SCC je u prethodne tri godine objavio i brojne publikacije na razne teme iz oblasti ekonomskog osnaživanja žena i rodne ravnopravnosti, kako bi predstavnicima resornih institucija, poslovnih udruženja i zainteresovanim stranama na praktičan i jednostavan način približili određena rješenja koja je potrebno implementirati u praksi, a kako bi se stanje u ovoj oblasti unaprijedilo. Sve publikacije su objavljene na sajtu SCC (<https://scc.org.me>), na društvenim mrežama i podiljene sa svim SCC partnerima putem mail-a i/ili u štampanoj formi. Nekoliko publikacija je dostupno i na engleskom jeziku.

Slijedi detaljniji opis konkretnih SCC aktivnosti za koje smatramo da su od posebnog značaja za ekonomsko osnaživanje žena u Crnoj Gori.

1. Rodno odgovorne javne nabavke

Jedan od strateških ciljeva SCC je da se unaprijedi pristup javnih nabavki za sve članove društva. Istraživanja pokazuju da je udio kompanija koje su u vlasništvu ili kojima upravljaju žene, a koje dobijaju ugovore o javnim nabavkama, niži nego udio kompanija koje su u vlasništvu muškaraca ili kojima upravljaju muškarci u cijeloj ekonomiji. Kreiranjem boljih predušlova za učešće u javnim nabavkama kompanijama koje su u vlasništvu ili kojima upravljaju žene, jača se i žensko preduzetništvo. Kreiranjem rodno odgovornih javnih nabavki omogućit će se veće učešće žena na tržištu, ali i pojednostavljene procedura jer je činjenica da žene imaju manje vremena da se bave biznisom, iz dobro poznatih razloga, kao i da su manje sklone preuzimanju rizika. Upravo zbog toga je za povećanje broja žena koje će se baviti biznisom, prije svega potrebno kreirati povoljan ambijent koji će ih podstaći i uvjeriti da mogu biti ravnopravne učesnice poslovne zajednice.

Kroz odličnu saradnju sa Direktoratom za politiku javnih nabavki u Ministarstvu finansija, SCC je imao priliku da uvede rodnu dimenziju, prije svega, u Strategiju za unapređenje politike javnih nabavki i javno-privatnog partnerstva 2021-2024 i da organizuje obuke za predstavnike Ministarstva finansija i Komisije za zaštitu prava u postupcima javnih nabavki kako bi se upoznali sa ovom temom. Ono na šta smo posebno ponosni jesu izmjene i dopune **Zakona o javnim nabavkama**, u dijelu člana 118.

U januaru 2023. godine su stupile na snagu izmjene i dopune Zakona o javnim nabavkama, konkretno član 118 je izmijenjen tako da glasi:

„Odnos cijene i kvaliteta

Član 118

Odnos cijene i kvaliteta utvrđuje se na osnovu parametara koji mogu da obuhvate:

1) kvalitet, uključujući tehničke, estetske i funkcionalne karakteristike, dostupnost rješenja za sve korisnike, socijalne, ekološke i inovativne karakteristike trgovine i uslova trgovanja;

2) organizaciju, kvalifikacije i iskustvo lica kojima će biti povjereno izvršenje predmeta nabavke, kada iskustvo lica može da ima značajan uticaj na nivo uspješnosti izvršenja predmeta nabavke ili

3) uslugu nakon prodaje i tehničku pomoć, uslove isporuke, kao što su vrijeme isporuke, proces isporuke, rok isporuke ili rok izvršenja.

Naručilac mora kao parametre iz stava 1 tačka 2 ovog člana koji se odnose na organizaciju, da predvidi procenat:

► **učešća žena u broju lica koja će ponuđač angažovati na izvršenju predmeta nabavke;**

► **učešća žena u ukupnom broju zaposlenih kod ponuđača;**

► **udjela žena u vlasničkoj strukturi ponuđača.**

Iznos bodova po osnovu parametara iz stava 2 ovog člana ne može da bude veći od 5% od ukupnog utvrđenog maksimalnog broja bodova.

Ako je cijena unaprijed utvrđena, ponude se vrednuju samo po osnovu parametara kvaliteta.

Odnos cijene i kvaliteta određuje se tako da iznos bodova po osnovu cijene ne može biti veći od 90% ukupnog utvrđenog maksimalnog broja bodova.“

Na ovaj način, napravljen je prvi korak ka kreiranju rodno odgovornih javnih nabavki. Ipak, pored ovog segmenta, jako je važno da država afirmiše kompanije koje promovisu rodnu ravnopravnost unutar svojih organizacija, dakle ne samo ženske kompanije, već i tzv. muške, i daje im prednost u postupcima javnih nabavki. Upravo u tom kontekstu, kao jedan od narednih koraka u orodnjavanju postupaka javnih nabavki, SCC je kreirao i set mjera i preporuka koji imaju za cilj unapređenje rodne ravnopravnosti u kompanijama. U narednom periodu, u saradnji sa Ministarstvom finansija biće osmišljen način kako da se mjere i preporuke integrišu u sistem javnih nabavki, kako bi se afirmisala rodna ravnopravnost u kompanijama, ali i kako bi se u odnosu na rodno „osviješćene“ kompanije, a u skladu sa propisima, mogla preduzeti afirmativna akcija. Pored navedenog, u saradnji sa Ministarstvom finansija napravljen je plan za uvođenje rodne integracije i u Pravilnik o metodologiji načina vrednovanja ponuda u postupku javnih nabavki, čije se donošenje očekuje, kao i organizovanje obuka, kako bi se gradili kapaciteti učesnika u postupcima javnih nabavki, a u cilju ekonomskog osnaživanja žena.

2. Rodno odgovorno budžetiranje

Rodno odgovorno budžetiranje nam daje priliku da kroz bolju raspodjelu javnih finansija unaprijedimo pravednost u društvu. Ono promovise mjerljivost i efikasnost politika jer omogućava praćenje rezultata iz perspektive korisnika politika i njihove potrebe. To znači da dizajn politike mora odgovoriti na različite potrebe i interese muškarca i žene. Kako bi se to postiglo proces razvoja te politike treba biti otvoreniji, uključujući podjednako muškarca i ženu, kao i najmarginalizovanije podgrupe tih grupa.

Na taj način, kroz rodno odgovorno budžetiranje, podstiče se i napredak demokratije, jer procesi kreiranja politika i odlučivanja postaju transparentniji i inkluzivniji, što može doprinijeti suzbijanju korupcije i jačanju odgovornosti javnog sektora.

Sa partnerima, SCC intenzivno radi na uvođenju rodno odgovornog budžetiranja u javne finansije od septembra 2021. godine. Pristup Sekretarijata je sistemski i ima za cilj postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori do 2025. godine. U skladu sa ciljem 1. Strategije za rodnu ravnopravnost, koja je usvojena u julu 2021. godine i mjerom 1.6, koja predviđa uvođenje rodno odgovornog budžetiranja u sistem upravljanja javnih finansija, SCC je pokrenuo javni dijalog o rodno odgovornom budžetiranju sa svim zainteresovanim stranama. Od 2021. godine dijalog je omogućio diskusiju o statusu rodno odgovornog budžetiranja u Crnoj Gori od strane velikog broja predstavnika *institucija* (Skupština Crne Gore, Ministarstvo ekonomskog razvoja, Ministarstvo finansija i socijalnog staranja- Direkcija za planiranje državnog budžeta, Ministarstvo pravde, ljudskih i manjinskih prava, Ministarstvo odbrane- Generalštab Vojske Crne Gore, Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, Državna revizorska institucija, Investiciono razvojni fond itd),

međunarodnih partnera (Evropska banka za obnovu i razvoj (EBRD), Ambasada Velike Britanije u Crnoj Gori, Organizacija za evropsku bezbjednost i saradnju (OSCE), Delegacija Evropske Unije, Međunarodna organizacija rada (ILO), Program Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) i *lokalnih samouprava i nevladinog sektora*. Akteri bi predstavili plan rada na temu rodno odgovornog budžetiranja, nakon čega je uslijedio dijalog usmjeren na pripremu predloga izmjena i dopuna Zakona o budžetu i fiskalnoj odgovornosti i uvođenje rodno odgovornog budžetiranja. Od 2021. godine do danas su održana tri javna dijaloga: u septembru 2021. godine, oktobru 2022. godine i u aprilu 2023. godine, i postignuti su sljedeći rezultati:

- ▶ **Promijenjen budžetski cirkular** u cilju uvođenja rodne perspektive i prikupljanja predloga budžetskog planiranja na rodno odgovoran način, čime je Ministarstvu finansija omogućeno da prikupi informacije i pripremi izvještaje o rodno odgovornom budžetu. U postupku pripreme budžeta za 2022. i 2023. godinu, a u skladu sa odredbama Zakona o budžetu i fiskalnoj odgovornosti i Smjernicama makroekonomske i fiskalne politike, Ministarstvo finansija je, budžetskim korisnicima za pripremu budžeta za 2022. i 2023. godinu, uputilo budžetski cirkular koji uključuje rodnu perspektivu.

- ▶ **Usvojeno je novo Uputstvo** za korisnike budžeta koje uključuje rodnu perspektivu kako bi budžetski korisnici pripremili budžetski cirkular i definisali rodne ciljeve i rodne indikatore koji se unose u informacijski sistem za upravljanje javnim finansijama. Uputstvom su integrirani elementi programskog budžeta,

u skladu sa Odlukom o načinu pripreme i sadržaju programskog budžeta potrošačkih jedinica, kao i drugi neophodni aspekti planiranja budžeta za narednu godinu.

► **Informacioni sistem za upravljanje javnim finansijama** je dopunjen kako bi uključio rodno odgovorne ciljeve budžeta i rodne indikatore za praćenje sprovođenja budžetskih programa. Kako bi generisali informacije koje treba unijeti u informacioni sistem za upravljanje javnim finansijama, na zahtjev Ministarstva finansija, Sekretarijat je pripremio **rodno budžetsku izjavu** koja obuhvata: podatke o budžetskom programu; analizu stanja u sektoru sa fokusom na rodne nejednakosti; mjere za sprovođenje u okviru budžetskog programa u cilju unapređenja stanja u dijelu koji se odnosi na rodni jaz između muškaraca i žena, koji je prepoznat analizom stanja u sektoru; očekivane rezultate programa nakon primjene predloženih mjera i rodne indikatore za praćenje rezultata i programa budžeta.

► Na zahtev Ministarstva finansija, Sekretarijat je pripremio **Metodologiju procjene uticaja budžeta na rodnu ravnopravnost**. Svrha metodologije je obezbjeđivanje podrške institucijama državne uprave u integrisanju rodne perspektive u budžet. Razumijevanje kako iz rodne perspektive osmisliti, planirati, implementirati, pratiti i evaluirati (i) uticaj budžeta na rodnu ravnopravnost – prvenstveno sa stanovišta izrade srednjoročnog budžetskog okvira kao sastavnog dijela smjernica makroekonomske i fiskalne politike – i (ii) budžetske programe i javne investicione projekte, povećava njihovu društvenu relevantnost i osjetljivost. Metodologija se primjenjuje za procjenu rodno uticaja kad je u pitanju izrada predloga novih politika kod definisanja srednjoročnog budžetskog okvira, budžetskih programa i javnih investicionih projekata.

► Ministarstvo finansija je usvojilo **Smjernice za izvještavanje o izvršenju rodno odgovornog programskog budžeta** kao dokument za zaposlene. Model izvještavanja o realizaciji programskog budžeta, zasnovan na rezultatima koje Smjernice predviđaju, je da potrošačke jedinice izvještavaju i o realizaciji rodni indikatora učinka, rodni ciljeva i ciljnih vrijednosti na relevantnim obrascima propisanim od strane Ministarstva finansija. Informacije o učinku su sastavni dio godišnjeg izvještaja o izvršenju budžeta. Polugodišnje i godišnje izvještaje o izvršenju budžeta, kojima se prati napredak u ostvarenju definisanih rodni ciljeva programa/aktivnosti/projekata, potrošačke jedinice dostavljaju putem informacionog sistema za upravljanje budžetom (BMIS) u skladu sa uputstvom dostavljenim od strane Ministarstva finansija. Godišnji izvještaj o izvršenju programskog budžeta ukazuje na izdatke vezane za rodne programe i obuhvata

finansijske podatke i informacije o nefinansijskom učinku.

► **Skupština Crne Gore** je organizovala nekoliko sjednica Odbora za rodnu ravnopravnost na kojima je sproveda ex-ante rasprave o uticaju budžeta na rodnu ravnopravnost. Tema 17. sjednice Odbora za rodnu ravnopravnost je bila rodno odgovorno budžetiranje (ROB) i uloga Državne revizorske institucije (DRI). Sa novim sazivom Parlamenta očekuje se i organizacija prve kontrolne rasprave o rodnom odgovornom budžetiranju.

► U saradnji sa Budžetskom kancelarijom Skupštine Crne Gore, a u smjeru podizanja svijesti o rodno odgovornom budžetiranju i transparentnosti budžetskog procesa za raspodjelu javnih finansija u cilju dostizanja rodne ravnopravnosti, Sekretarijat je dao doprinos u razvoju informativnog materijala. Informativni materijal na temu „Rodno odgovorno budžetiranje“ obuhvata: osnovne informacije o rodnoj ravnopravnosti; zašto je budžet, kao politički dokument, važan za postizanje ciljeva rodne ravnopravnosti; šta predstavlja budžet i zašto je rodno odgovorno budžetiranje važno i na kraju, kakav je zakonski okvir i kako je trenutno stanje sa rodno odgovornim budžetiranjem.

► DRI je pripremila **izvještaj „Uspješnost sprovođenja politike rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori“**. U ovom dokumentu DRI je analizirala aktivnosti preduzete od strane institucija u cilju sprovođenja politike rodne ravnopravnosti i identifikovala nedostatke i probleme u toj oblasti. U postupku revizije izvršena je kontrola pravne regulative i dokumentacije koja se odnosi na aktivnosti subjekata revizije koje su preduzeli u cilju unapređenja rodne ravnopravnosti u periodu od tri godine (2019, 2020. i 2021. godina). Glavno revizorsko pitanje je bilo: Da li državni organi preduzimaju adekvatne mjere za uspostavljanje i uspješno sprovođenje politike rodne ravnopravnosti? Jedno od tri revizorska potpitanja odnosilo se na rodno odgovorno budžetiranje - Da li su preduzete adekvatne mjere u cilju sprovođenja rodno odgovornog budžetiranja?

U vezi sa rodno odgovornim budžetiranjem DRI je, između ostaloga, zaključila:

„Zaključak 4: Rodno budžetiranje nije zaživjelo u praksi, programske smjernice su u pripremi, ciljevi i indikatori su samo kod pojedinih potrošačkih jedinica odgovarajući ili ih uopšte nema. U Budžetu za 2022. godinu uglavnom nijesu vidljivi adekvatni rodno odgovorni indikatori kojima se mjeri uspješnost realizacije rodno odgovornih programa¹. Revizijom je utvrđeno da nije izvršena ex-ante rodna analiza budžeta, ni analiza rodno uticaja. Iako se programsko rodno budžetiranje još ne sprovodi u potpunosti,

¹ U Ministarstvu ekonomskog razvoja i turizma posmatran je Program za unapređenje konkurentnosti privrede, kod Ministarstva manjinskih i ljudskih prava i Ministarstvu rada i socijalnoj staranja posmatrani su projekti NVO vezani za tematsku oblast rodne ravnopravnosti, dok je kod lokalnih samouprava posmatran program Podrške razvoju ženskog preduzetništva.

to nije prepreka za sprovođenje rodne analize u okviru postojeće prakse i načina na koji potrošačke jedinice budžeta planiraju i sprovode budžet (nalazi na str. 60-61)².

Zaključak 5: Revizijom je utvrđeno da u subjektima revizije nije uspostavljena adekvatna organizaciona struktura za praćenje programskog budžeta sa jasno definisanim nadležnostima i odgovornostima³ shodno članu 5 Odluke o načinu pripreme i sadržaju programskog budžeta potrošačkih jedinica⁴ (nalazi na str. 61-62).“

2.1. Izmjena Zakona o budžetu i fiskalnoj odgovornosti

Jedan od prioriteta je normiranje rodno odgovornog budžetiranja kroz izmjene i dopune Zakona o budžetu i fiskalnoj odgovornosti (Zakon). S tim u vezi, SCC je pripremio i dostavio predloge za sistemsko uređenje rodno odgovornog budžetiranja kroz izmjene i dopune Zakona, a koje su rađene u skladu sa agendom za rodno odgovorno budžetiranje i indikatorom 5.C.1. ciljeva održivog razvoja. U izmjenama i dopunama Zakona su predložene definicije: rodno odgovornog budžetiranja; rodno budžetske izjave; rodni indikatora; rodni ciljeva i rodno odgovornih izvještaja. U poglavlju „Značenje izraza“ Sekretarijat je predložio dopune člana 2 Zakona u budžetu kojima se dodaju sljedeće tačke:

“39) Rodno odgovorno budžetiranje - predstavlja uvođenje principa rodne ravnopravnosti u budžetski proces, što podrazumijeva rodnu analizu budžeta i restrukturiranje prihoda i rashoda sa ciljem unapređenja rodne ravnopravnosti;

40) Rodno odgovorna budžetska izjava je izjava ili dokument koji promovise rodnu ravnopravnost budžetskim sredstvima obezbijavajući uključivanje rodne ravnopravnosti u odabrani budžetski program u oblasti koju pokriva;

41) Rodni indikatori – su podaci, mjera, broj, procent, činjenica, mišljenje ili percepcija koji ukazuju na određenu situaciju, koji mjere promjene tokom vremena u odnosu na muškarce i žene i koji omogućava-

ju redovno praćenje i ocjenu izvršenja budžeta prema zadatim rodnim ciljevima;

42) Rodni ciljevi – ciljevi za postizanje rezultata koji doprinose smanjenju nejednakosti između muškarca i žena u skladu sa politikom ili programom na koji se odnose i koji izražavaju volju i opredjeljenje institucija da doprinesu rodnoj ravnopravnosti;

43) Rodno budžetski izvještaj – je izvještaj o preduzetim aktivnostima Ministarstva i organa uprave, realizovanim sredstvima iz budžeta i njihov uticaj na rodnu ravnopravnost.“

U članu 18 „Smjernice fiskalne politike“ predložena je dopuna sadržine smjernica fiskalne politike:

“Na osnovu fiskalne strategije iz člana 17 ovog zakona, Vlada na predlog Ministarstva finansija donosi smjernice fiskalne politike.

Smjernice fiskalne politike iz stava 1 ovog člana donose se na godišnjem nivou za period od tri godine i sadrže: srednjoročne strateške ciljeve ekonomske i fiskalne politike od kojih je jedan rodno odgovorni cilj; osnovne makroekonomske i fiskalne pokazatelje i projekcije; limit potrošnje; nivoe bruto zarada i ostalih ličnih primanja; izdatke za penzijsko i invalidsko osiguranje i druge izdatke za socijalnu zaštitu.“

U članu 29 „Stručno uputstvo“, Sekretarijat je predložio dopunu odredbom koja se odnosi na pripremu uputstva za rodno budžetske analize programa i pripremu rodno budžetske izjave, koja glasi:

“Na osnovu smjernica fiskalne politike, Ministarstvo finansija, u maju tekuće fiskalne godine na osnovu propisa za rodno odgovorno budžetiranje koji donosi Vlada, izdaje stručno uputstvo za pripremanje rodno budžetske analize programa, njihovo kategorizovanje, definisanje rodno odgovornih ciljeva i indikatora i priprema rodno budžetske izjave ministarstava i organa uprave.“

U članu 44 koji uređuje Izvještaj potrošačke jedinice predložena je dopuna odredbom u cilju regulisanja rodno odgovornog izvještaja.

“Potrošačka jedinica dužna je da Ministarstvu finansija dostavi tačan i potpun izvještaj o realizaciji rodno odgovornog budžeta. Rodno odgovorni izvještaj sadrži: uloge i odgovornosti ministarstva/ divizija; kako su strateški ciljevi ministarstava vezani za napredak žena i prava; koji su rodni ciljevi programa koje ministarstvo sprovodi koji imaju uticaj na rodnu ravnopravnost; koje aktivnosti i kako su se spro-

² Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo finansija, Ministarstvo ekonomskog razvoja i turizma, Glavni grad Podgorica i Opština Berane

³ Najbolja praksa i iskustva u uvođenju programskog budžetiranja (PB) i srednjoročnog okvira budžeta (SOB) ukazuju da je razvoj kapaciteta budžetskih analitičara, stručnog kadra i rukovodilaca u potrošačkim jedinicama ključni faktor za uspjeh.

⁴ Sl. list CG", br. 075/17 i 117/20

vele; podaci o budžetskim izdvajanjima za aktivnosti koje utiču na rodnu ravnopravnost; opis rezultata i uspjeha Ministarstva u rješavanju rodne nejednakosti; preporuke o jačanju uloge ministarstava i predlog aktivnosti za unapređenje rodne ravnopravnosti koje ministarstvo može da preuzme."

2.2. Izgradnje kapaciteta za ROB

U saradnji sa Misijom OSCE u Crnoj Gori i Ministarstvom finansija, Sekretarijat je organizovao osam obuka o rodno odgovornom budžetiranju u cilju podizanja svijesti i znanja o njegovom konceptu i primjeni. Neke od ključnih tema obuka su bile: upoznavanje sa konceptima rodno odgovornog i programskog budžetiranja, priprema budžetskih korisnika za rodnu

analizu budžeta, formulisanje rodni indikatora, popunjavanje budžetskog cirkulara i rodno odgovorne budžetske izjave, priprema analiza uticaja budžeta na rodnu ravnopravnost, kao i priprema izvještaja o realizaciji budžeta iz ugla rodne perspektive.

Obukama realizovanim u saradnji sa navedenim partnerima, učestvovali su predstavnici šest ministarstava kojima je ponuđena mentorska podrška u postupku popunjavanja rodno odgovorne - budžetske izjave. U okviru organizovanih radionica, znanje i informacije su prenijeti putem interaktivnih vežbi. Ciljna grupa ovih obuka su zaposleni/e u odjeljenjima za kreiranje budžeta pri ministarstvima i kontakt osobe za rodnu ravnopravnost. Sva ministarstva su bila pozvana da kandiduju po dvije osobe koje pripadaju navedenim ciljnim grupama.

Na kraju ovog dijela, ali ne manje važno, SCC je izradio i publikacije na teme rodno odgovornog budžetiranja, kao što su:

PUBLIKACIJA:

Rodno odgovorno budžetiranje

maj 2022. godine

Dokument su pripremile Parlamentarna budžetska kancelarija i SCC, a ima za cilj da predstavi način raspodjele sredstava u Budžetu za 2022. godinu, kao i važnost uvođenja rodno odgovornog budžetiranja u sistem, kako bi se na taj način podstakao i napredak u demokratiji, jer procesi kreiranja politika i odlučivanja postaju transparentniji, inkluzivniji, što doprinosi suzbijanju korupcije uz jačanje odgovornosti.

PUBLIKACIJA:

Metodologija za procjenu uticaja budžeta za rodnu ravnopravnost

februar 2023. godine

Metodologija o procjeni uticaja Budžeta na rodnu ravnopravnost je dio SCC rodne agende za 2022. godinu i izrađena je u saradnji sa Misijom OEBS-a za Crnu Goru i nadležnim Ministarstvom finansija. Svrha metodologije je da se pruži podrška institucijama državne uprave Crne Gore u integrisanju rodne perspektive u Budžet. Metodologija se primjenjuje za procjenu rodnog uticaja kod izrade predloga novih politika, definisanja srednjoročnog budžetskog okvira, budžetskih programa i javnih investicionih projekata.

METODOLOGIJA

za procjenu uticaja budžeta na rodnu ravnopravnost

3. Implementacija dokumenta MEST IWA 34 – definicije ženskih privrednih društava

Jedno od veoma značajnih pitanja na koje je potrebno dati odgovor, jeste šta je to ženska kompanija? Ovo pitanje je važno kako bi se bolje razumjelo ko je ciljna grupa, koga treba posebno pratiti, analizirati, targetirati i ključno pomagati, kako bi se adekvatno jačalo žensko preduzetništvo. U tom kontekstu, na inicijativu SCC, a uz saglasnost Ministarstva ekonomskog razvoja i turizma, Institut za standardizaciju Crne Gore je u julu 2021. godine uveo međunarodni dokument za žensko preduzetništvo IWA 34 u crnogorski sistem.

Šta predstavlja međunarodni dokument IWA 34?

- ▶ prvi u svijetu skup globalnih definicija, koje se odnose na žensko preduzetništvo, poput onih koje se odnose na kompanije u vlasništvu žena i kompanije kojima upravljaju žene;
- ▶ objavljen 8. marta 2021. godine od strane Međunarodne organizacije za standardizaciju – ISO;
- ▶ daje definicije koje se mogu koristiti u programima privrednog osnaživanja žena (javne nabavke ili trgovinski programi) i za prikupljanje međunarodno uporedivih podataka o ženskom preduzetništvu (uključujući uticaj na lokalnu i nacionalnu privredu);
- ▶ dokumentom se definišu i kriterijumi za ocjenjivanje važnih faktora koji se odnose na ove definicije kao što su: vlasništvo, upravljanje i kontrola u privrednom društvu;
- ▶ pomaže u olakšavanju sadašnjih i budućih inicijativa, koje imaju za cilj povećanje ekonomskog osnaživanja žena;
- ▶ od prvog jula 2021. godine, dokument je uveden u crnogorski sistem standardizacije pod nazivom MEST IWA 34: Žensko preduzetništvo - ključne definicije i opšti kriterijumi ("Službeni list Crne Gore", br. 072/21), u nastavku Dokument. Više informacija dostupno je na sajtu Instituta za standardizaciju Crne Gore: www.isme.me/sr_ME/project/list

Kako bi definicije iz Dokumenta bile primjenjive, SCC je u saradnji sa Institutom za standardizaciju Crne Gore kreirao *online upitnik za samoprocje-*

nu (<https://www.budiprivrednica.me/>), a koji je dostupan i na biznis.gov.me portalu Vlade Crne Gore. Na taj način omogućeno je da se sve zainteresovane strane detaljnije upoznaju sa sadržajem Dokumenta. Popunjavanjem upitnika zainteresovane strane mogu dobiti odgovor:

- ▶ Da li je privredno društvo u vlasništvu žene/a;
- ▶ Da li privrednim društvom upravlja/ju žena/e;
- ▶ Da li privredno društvo kontroliše/u žena/e i;
- ▶ Da li je privredno društvo nezavisno.

Kumulativnim ispunjavanjem sva 4 uslova, kompanija zadovoljava uslove Dokumenta. U narednom periodu SCC planira da kroz dobijanje institucionalne podrške nastavi dalju operacionalizaciju ovog standarda kako bi privredna društva koja ispunjavaju kriterijume imala razne podsticaje kroz programe podrške, kreditne linije i uopšte olakšan pristup finansijama. Standard je alat koji daje definicije i kriterijume za pravilno targetiranje „ženskog biznisa“, a koji se treba koristiti u programima privrednog osnaživanja žena i to kroz kreditne linije, programe podsticaja, javne nabavke, ali i za prikupljanje međunarodno uporedivih podataka o ženskom preduzetništvu.

Zašto je ovo važno? *Ukoliko se kompanije budu kategorizovale na osnovu definicija predstavljenih u ovom Dokumentu, to bi omogućilo finansijskim institucijama, prije svega komercijalnim bankama, da prikupljaju podatke, analiziraju rizik i kreiraju „business case“ na osnovu kojeg bi donosili odluke i posebne strategije za finansiranje ženskih biznisa.* Finansijske institucije u Crnoj Gori koje su za svoje interne potrebe radile ove vrste analize (konkretno dvije banke i jedna mikrokreditna institucija koje imaju posebne linije za finansiranje ženskih kompanija) su izvijestile da su upravo žene manje rizični klijenti čije procjene potreba i mogućnosti su opravdane, tj. da korisnice podižu kredite u iznosu i sa rokovima koje mogu da ispoštuju. S druge strane, kroz razna istraživanja je identifikovano da je upravo *pristup finansijama najveća barijera razvoju ženskog preduzetništva.*

Kako bi doprinio ekonomskom osnaživanju žena, SCC je razvio projektni zadatak Uvođenje „ženskog žiga“ za privredna društva koja zadovoljavaju uslove iz međunarodnog dokumenta za žensko preduzetništvo MEST IWA 34, koji će omogućiti identifikaciju stvarnih „ženskih biznisa“, čime će se značajno olakšati planiranje i realizovanje podrške razvoju ženskog preduzetništva u Crnoj Gori. SCC je 21. avgusta objavio Javni poziv za odabir Partnera za implementaciju Projekta. Javni poziv je bio otvoren do 15. septembra, nakon čega je izvršena provjera ispunjenosti kriterijuma i na osnovu dobijenih rezultata izabran je Partner projekta.

Opšti cilj projekta je ekonomsko osnaživanje žena koje će doprinijeti unapređenju rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori, a taj cilj se može postići primjenom dva specifična cilja:

▶ **targetiranje stvarnih „kompanija koje vode žene ili su u vlasništvu žena“**, tj. onih u kojima žene nemaju samo formalnu vlasničku ulogu, već i stvarnu menadžersku ulogu, što znači da žene donose odluke u kompanijama.

▶ **olakšavanje pristupa finansijama i podsticajima** pri čemu će institucije (državne i finansijske institu-

cije koje nude podršku i kreditne linije za žene preduzetnice) imati jasne informacije tokom selekcije za davanja finansijske i nefinansijske podrške u cilju unapređenja rodne ravnopravnosti.

Da bi žig učinili upotrebljivim, ključni akteri (javne institucije, donatori, komercijalne banke, mikrokreditne institucije i sl.) trebaju prepoznati značaj ispravnog targetiranja ženskih kompanija i primijeniti ga u svojim politikama i programima. Shodno tome, važno je edukovati donosiocice odluka o ovom projektu o važnosti uvođenja žiga.

PUBLIKACIJA:

Uputstvo za primjenu MEST IWA 34

(Žensko preduzetništvo - Ključne definicije i opšti kriterijumi)

mart 2022. godine

Dokumentom se definišu kriterijumi za ocjenjivanje važnih faktora koji se odnose na definicije kao što su vlasništvo, upravljanje i kontrola u privrednom društvu i pomaže u realizaciji inicijativa, koje imaju za cilj povećanje ekonomskog osnaživanja žena.

4. Učešće manje zastupljenog pola u organima upravljanja javnih akcionarskih društava

Krajem 2022. godine na snagu je stupila Direktiva (EU) 2022/2381 Evropskog parlamenta i Savjeta od 23. novembra 2022. godine o unapređenju rodne ravnoteže među direktorima kotiranih kompanija i srodnim mjerama. Cilj Direktive je da se obezbijedi primjena principa jednakih mogućnosti za žene i muškarce i da se postigne rodno izbalansirana zastupljenost među najvišim rukovodećim pozicijama, uspostavljanjem niza proceduralnih zahtjeva u vezi sa izborom kandidata za imenovanje ili izbor na direktorska mjesta na osnovu transparentnosti i zasluga.

Kako bi se u praksi osigurala potpuna jednakost između muškaraca i žena u radnom okruženju, Direktivom se dopuštaju pozitivne mjere, omogućavanjem državama članicama da sprovedu ili donesu mjere koje osiguravaju posebne prednosti kako bi se nedovoljno zastupljenom polu olakšalo bavljenje stručnom djelatnošću ili spriječio, odnosno nadoknadio nepovoljan položaj u njihovoj profesionalnoj karijeri. Postizanje rodne ravnopravnosti na radnom mjestu zahtijeva sveobuhvatan pristup, koji uključuje podsticanje rodno uravnoteženog odlučivanja u kompanijama na svim nivoima, kao i eliminisanje rodnih razlika u zaradama. Osiguranje jednakosti na radnom mjestu je takođe ključni preduslov za smanjenje siromaštva među ženama.

Imajući prethodno u vidu, SCC je zajedno sa partnerima, prije svega Investiciono razvojnim fondom, iskoristio priliku da u okviru Radne grupe za izmjene i dopune Zakona o privrednim društvima, resornom Ministarstvu ekonomskog razvoja i turizma predloži usklađivanje sa odredbama ove Direktive, konkretno u dijelu uvođenja obaveznog učešća manje zastupljenog pola u organima upravljanja, kako je to propisano članom 5 (pravilo), odnosno članom 12 (izuzetak) Direktive. Konkretno, članom 5 propisano je:

„Države članice će obezbijediti da kompanije koje se kotiraju na berzi podliježu nekom od sljedećih ciljeva, koji će se postići do 30. juna 2026. godine:

(a) pripadnici nedovoljno zastupljenog pola zauzi-

maju najmanje 40% pozicija neizvršnih direktora;

(b) pripadnici nedovoljno zastupljenog pola zauzimaju najmanje 33% svih direktorskih pozicija, uključujući izvršne i neizvršne direktore.

Države članice će obezbijediti da kompanije koje se kotiraju na berzi koje ne podliježu cilju utvrđenom u stavu 1 tačka (b) postave pojedinačne kvantitativne ciljeve sa ciljem poboljšanja rodne ravnoteže među izvršnim direktorima. Države članice će osigurati da takve kompanije koje se kotiraju na berzi imaju za cilj postizanje takvih pojedinačnih kvantitativnih ciljeva do 30. juna 2026. godine.

Članom 12 iste Direktive propisano je: „Država članica može suspendovati primjenu člana 6 i, prema potrebi, člana 5 stav 2, ako su ispunjeni sljedeći uslovi u toj državi članici do 27. decembra 2022. godine:

(a) pripadnici nedovoljno zastupljenog pola zauzimaju najmanje 30% pozicija neizvršnih direktora ili najmanje 25% svih direktorskih mjesta u kompanijama koje se kotiraju na berzi; ili

(b) nacionalni zakon te države članice:

- **potrebno je da pripadnici manje zastupljenog pola zauzimaju najmanje 30% pozicija neizvršnih direktora ili najmanje 25% svih direktorskih mesta u kotiranim kompanijama;**

- **predviđene su efikasne, srazmjerne i mjere odvratanja u slučaju nepoštovanja uslova iz podtačke i.; zahtijeva se da sve kompanije koje se kotiraju na berzi koje nisu obuhvaćene tim nacionalnim zakonom utvrde pojedinačne kvantitativne ciljeve za sva direktorska mjesta.**

Ako je država članica suspendovala primjenu člana 6 i, gde je primjenljivo, člana 5 stav 2 na osnovu nekog od uslova iz prvog podstava ovog stava, smatraće da su ciljevi iz člana 5 stav 1 postignuti u toj državi članici.

Nacrtom zakona o izmjenama i dopunama Zakona o privrednim društvima koji je tokom juna 2023. godine prošao javnu raspravu, predviđene su navedene kvote, što je u skladu sa članom 12 Direktive. Navedene izmjene zakona predstavljaju veliki i važan iskorak u dijelu ekonomskog osnaživanja žena, ali u kranjem i smanjivanju rodnog jaza u zaradama, što i jeste jedan od ciljeva Direktive. Dodatno, imajući u vidu namjeru zakonodavca za potpunim usklađivanjem sa EU direktivama, opravdano je očekivanje da će kroz prelazne i završne odredbe Nacrta zakona biti propisane kvote koje predviđaju da pripadnici nedovoljno zastupljenog pola zauzimaju najmanje 40% pozicija neizvršnih direktora ili najmanje 33% od ukupnog broja svih direktorskih pozicija, a zaključno sa 30. 06. 2026. godine.

5. Obračunavanje rodnog jaza u zaradama („gender pay gap“)

Diskriminacija u zaradama je prepoznata kao jedna od ključnih prepreka u postizanju jednakosti između muškaraca i žena. Procjena jaza u zaradama je od suštinske važnosti za utvrđivanje stepena rodne nejednakosti koji treba smanjiti. Takođe, pomaže nam da procijenimo prosperitet privrede i društva, što nije moguće ako se polovina stanovništva (žene) ne razvija i ne koristi svoj puni kapacitet. **Glavni cilj inicijative za obračun rodnog jaza u zaradama jeste potpuno uklanjanje razlike u zaradama između muškaraca i žena za isti rad ili rad jednake vrijednosti.** Postizanje ravnopravnosti u zaradama ima benefite s aspekta postizanja:

- ▶ **socijalne pravde**- smanjenjem ili eliminacijom rodnog jaza u zaradama, smanjujemo socijalnu nejednakost i stvaramo pravednije društvo u kojem se cijene i vrednuju jednako rad muškaraca i žena;
- ▶ **ekonomske efikasnosti** - ravnopravnost u zaradama vodi ka boljoj raspodjeli resursa, poboljšava produktivnost i podstiče ekonomski rast;
- ▶ **većeg učešća žena na tržištu rada**- jednaka zarada za rad iste vrijednosti podstiče učešće žena na tržištu rada i smanjuje rodnu segregaciju u određenim zanimanjima i
- ▶ **zadovoljstva zaposlenih.**

Da bi se postigla rodna ravnopravnost, neophodno je diskriminatorne prakse svesti na minimum, prvenstveno u domenu moći i novca. Indeks o rodnoj ravnopravnosti koji se priprema po metodologiji Evropskog instituta za rodnu ravnopravnost (EIGE) utvrđuje najveće razlike u rodnoj ravnopravnosti između Evropske unije i Crne Gore i one koji se odnose na novac (20,7) i moć (16,8).

Kako se računa rodni jaz u zaradama? Rodni jaz u zaradama izračunava se kao procenat razlike između prosječne bruto zarade muškarca po satu rada i pro-

sječne bruto zarade žene po satu rada u odnosu na prosječne bruto zarade muškarca po satu rada.

U cilju suzbijanja jaza u zaradama, Evropski parlament je nedavno usvojio Direktivu o jačanju primjene principa jednake zarade za jednak rad ili rad jednake vrijednosti za žene i muškarce kroz transparentnost plaćanja i mehanizme za sprovođenje. U tu svrhu predviđene su ključne odredbe koje predviđaju:

- ▶ **transparentnost zarada prije zapošljavanja**
- ▶ **transparentnost informacija o zaradi**
- ▶ **istoriju zarada**
- ▶ **izvještavanje o (i rješavanje) rodni razlika u zaradama**
- ▶ **odredbe o povjerljivosti;**
- ▶ **sankcije za nepoštovanje pravila**

U okviru inicijative za obračunavanje rodnog jaza u zaradama, SCC je Ministarstvu rada dostavio predlog za dopunu važećeg Zakona o radu. Intervencije su učinjene u članu 99, koji se odnosi na jednakost zarada čime bi se predvidjela **obaveza poslodavca da sprovodi godišnju objektivnu evaluaciju radnog mjesta radi identifikacije razlike u zaradama za isti rad ili rad jednake vrijednosti, pri čemu bi se metodologija za sprovođenje godišnje evaluacije zarada propisala podzakonskim aktom. Dodatno, predviđena je obaveza poslodavca da na početku godine revidira zarade u pravcu izjednačavanja zarada na osnovu godišnje objektivne evaluacije radnog mjesta.** Ovaj predlog je u skladu i sa Konvencijom C100 Međunarodne organizacije rada, kojom je propisano da će svaka članica morati, na način prilagođen metodama za određivanje stopa nagrađivanja koje su na snazi, podsticati i u mjeri u kojoj je to u skladu sa navedenim metodama, osigurati primjenu načela jednakosti nagrađivanja između muške i ženske radne snage za rad jednake vrednosti za sve radnike. Ovo načelo biće primijenjeno putem: domaćeg zakonodavstva, svakog drugog sistema određivanja nagrada ustanovljenim ili priznatim od strane zakonodavstva, putem kolektivnih ugovora zaključenih između poslodavaca i radnika ili putem kombinacije ovih raznih načina.

Dodatno, važno je istaći da je u toku izrada Izvještaja o rodnom jazu u zaradama u Crnoj Gori i Metodologije za obračun rodnog jaza u zaradama. Navedene aktivnosti se realizuju u saradnji Uprave za statistiku Crne Gore (MONSTAT) i Međunarodne organizacije rada (ILO). Cilj izvještaja je da pruži relevantne podatke o stanju rodnog jaza u zaradama u Crnoj Gori, a omogućiće i uporedni prikaz sa drugim zemljama u regionu i Evropskoj uniji. Izveštaj će pokušati da identifikuje uzroke ovog fenomena kako bi bolje razumjeli

$$\text{GPG} = \frac{\text{Prosječna bruto (1) zarada muškarca po satu rada} - \text{Prosječna bruto (1) zarada žene po satu rada}}{\text{Prosječna bruto (1) zarada muškarca po satu rada}} \%$$

zašto postoji razlika u zaradama između muškaraca i žena, a to su upravo važni inputi za dalje djelovanje SCC i predlaganje mjera, alata i aktivnosti u cilju smanjenja jaza. Nakon objave izveštaja, SCC će u saradnji sa ILO promovisati ključne podatke, kao i Metodologiju.

6. Neprenosivo roditeljsko odsustvo

Šta je cilj neprenosivog roditeljskog odsustva? Neprenosivo i potpuno plaćeno roditeljsko odsustvo je posebno važno za postizanje rodne ravnopravnosti i ulaganje u razvoj djece i ukupne porodice. Neprenosive kvote, koje su opšte poznate kao „iskoristite ili izgubite“ odsustvo ili „očeve kvote“, mogu biti jedan od najvažnijih faktora za podsticanje muškaraca da koriste odsustvo i ravnopravno učestvuju u njezi djeteta. Iako porodice žele i zahtijevaju izbore i fleksibilnost, ako dio odsustva nije posebno određen za očeve, mali broj muškaraca će ga uzeti, pojačavajući nejednakosti kod kuće i na poslu i prebacujući odgovornost za njegu u velikoj mjeri na majku. Shodno tome, dodjeljivanje odsustva, kao individualnog prava za svakog roditelja, normalizuje njegu djece i za muškarce i za žene, s tim što se ne zahtijeva od majki da odustaju od odsustva kako bi očevi mogli da ga iskoriste, te se na taj način podržava raznolika porodična struktura, u smislu njege djeteta.

Imajući u vidu da evropska praksa zahtijeva definisanje neprenosivog roditeljskog odsustva, SCC je u saradnji sa Ministarstvom rada, dostavio predlog da se Zakon o radu uskladi sa EU regulativom. Kako je propisala EU Direktivom 2019/1158 o ravnoteži između posla i privatnog života roditelja i staratelja, utvrđuje se minimalno 4 mjeseca roditeljskog odsustva, a od toga najmanje 2 mjeseca se ne mogu prenijeti sa jednog roditelja na drugog. Dodatno, propisano je da najmanje 2 neprenosiva mjeseca moraju biti adekvatno naplaćena na nivou koji će biti odlučan u svakoj zemlji EU.

Upravo u tom kontekstu, SCC je Ministarstvu rada dostavio predloge za izmjene članova 126 i 127 koji se odnose na porodiljsko, odnosno roditeljsko odsustvo, sa fokusom na definisanje neprenosivog roditeljskog odsustva u trajanju od dva mjeseca, u suprotnom ta dva mjeseca „propadaju“, odnosno ne mogu se prenijeti sa oca na majku.

7. Uvođenje rodne dimenzije u Uputstvo za procjenu uticaja propisa o pripremi i procjeni analize uticaja odluka i drugih propisa organa lokalne samouprave (RIA)

RIA uputstvo predstavlja jedan od važnih alata kojim se: jača dobro upravljanje, podstiče javna rasprava i omogućava veća predvidljivost i odgovornost javnih politika. SCC je prepoznao značaj ovog alata i tokom 2020. godine, u saradnji sa Ministarstvom finansija, je radio na uvođenju rodne dimenzije u Uputstvo na lokalnom nivou. Aktivnost je imala za cilj da:

- ▶ omogućiti da se rodna perspektiva primjeni u najranijoj fazi kreiranja politika,
- ▶ uoči rodni aspekt problema politike,
- ▶ pomogne da se uobliče rješenja koja će odgovoriti na različite potrebe muškaraca i žena,
- ▶ da definiciju indikatora za učinak kojim će se mjeriti rezultati sprovođenja mjera i aktivnosti definisane politikama i koje resurse stavljaju na raspolaganje ženama,
- ▶ odredi kakav uticaj imaju politike na žene i rodnu jednakost uopšte.

Da bi se rodna dimenzija adekvatno implementirala, a kasnije i pratila implementacija i radila evaluacija iste, SCC je predstavio korake u okviru procesa sprovođenja procjene uticaja propisa na rodnu ravnopravnost, na lokalnom nivou:

1. definisanje problema u okviru kojeg se, između ostalog, razmatra postojeća situacija između muškarca i žene, u okviru sektora u kojem se propis donosi;
2. definisanje ciljeva javne politike, uključujući i ciljeve koji će unaprijediti rodnu ravnopravnost na lokalnom nivou;
3. identifikovanje opcija javne politike radi postizanja ciljeva, uključujući i ciljeve za postizanje rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou;
4. analiza pozitivnih i negativnih, odnosno direktivnih i indirektivnih uticaja rješenja iz predloga propisa na lokalnom nivou, procjena ekonomskih društvenih uticaja, te uticaja na rodnu ravnopravnost i druge lo-

kalne uticaje za svaku od opcija;
5. definisanje mehanizma praćenja i evaluacije korišćenjem rodni indikatora.

U tom kontekstu, Uputstvo za procjenu uticaja propisa o pripremi i procjeni analize uticaja odluka i drugih propisa organa lokalne samouprave ("Sl. list CG", br. 105/20) je izmijenjeno na način kako je predloženo od strane SCC, a intervencije su učinjene kroz 4 člana, i to:

U članu 2, stav 1, Faze analize uticaja: „Analiza uticaja propisa obuhvata: definisanje problema odnosno ciljeva koji se predloženim propisom žele riješiti, identifikovanje i analiziranje opcija za rješavanje tih problema, procjenu fiskalnog uticaja, **procjenu uticaja propisa na rodnu ravnopravnost**, konsultacije zainteresovanih strana, monitoring i evaluaciju.“

U članu 3, stav 1, Definisane problema: „U postupku pripreme propisa predlagač propisa određuje obim problema koji predloženim propisom treba da se riješe, uzroke, ciljnu grupu, da li pro-

blem ima rodnu dimenziju, da li je problem u nedostatku propisa i ukazuje na razloge zbog kojih problem nije mogao biti riješen postojećim regulatornim okvirom“.

U članu 5, stav 1, Identifikovanje opcija za rješavanje problema: „Prilikom identifikovanja opcija za rješavanje problema, predlagač propisa određuje opcije koje ispunjavaju utvrđene ciljeve (relevantne - izvodljive - preferirane opcije), razmatra regulatorne i neregulatorne opcije i obrazlaže preferiranu opciju i njenu rodnu dimenziju.“

U članu 6, Analiziranje opcija: „Prilikom analiziranja opcija, predlagač propisa obrazlaže pozitivne i negativne odnosno direktne i indirektno uticaje rješenja iz predloga propisa na lokalnom nivou, procjenjuje vjerovatne ekonomske, društvene uticaje, uticaj na rodnu ravnopravnost i druge lokalne uticaje za svaku od opcija, uključujući i procjenu administrativnih opterećenja, specificira na koje se društvene grupe, ekonomske sektore ili posebna područja utiče i razmatra rizike implementacije i prepreke prilikom postupanja u skladu sa opcijom.“

PUBLIKACIJA:

Priručnik za procjenu uticaja propisa na rodnu ravnopravnost mart 2021. godine

SCC pripremio Priručnik kao jednu vrstu vodiča za zaposlene u lokalnoj samoupravi, ali i državnoj upravi, kako bi se olakšao proces uključivanja rodne perspektive u odluke koje se donose na centralnom i lokalnom nivou. Imajući u vidu da svaki propis koji se donese prilikom objavljivanja teksta na javnu raspravu mora imati ispunjen i RIA obrazac, jasno je koliko je ovo moćan alat za procjenu uticaja propisa na rodnu ravnopravnost. SCC je odmah po usvajanju Uputstva na lokalnom nivou uputio inicijativu da se isti propis donese i na centralnom nivou i da sadrži rodnu dimenziju, kako bi se u najranijoj fazi kreiranja politika primijenila rodna perspektiva i kako bi se donijela rješenja koja će odgovoriti na različite potrebe muškaraca i žena.

8. Unapređenje poslovnog ambijenta i investicione klime za žene u Crnoj Gori

PUBLIKACIJA:

Mapa puta za djelotvorno kreiranje politika za žene u biznisu

Mapa puta je dokument koji SCC izrađuje na godišnjem nivou, a na osnovu Procjene rodno-odgovornog investicionog okruženja u Crnoj Gori. Ovaj dokument je od izuzetnog značaja za unapređenje investicione klime za žene zato što sadrži analizu faktora koji utiču na investiciono okruženje iz rodne perspektive i predstavlja uputstvo za dalje rodno-odgovorne reforme investicionog okruženja u Crnoj Gori. Pripremljena je kako bi se donosioci odluka, politika, aktivisti i zainteresovane strane informisali o tome kako da podrže reforme kojima će se unaprijediti okruženje za žensko preduzetništvo. U prethodnom periodu, SCC je izradio dvije Mape puta na osnovu isto toliko Procjena rodno-odgovornog investicionog okruženja u Crnoj Gori. U nastavku su objavljene publikacije:

PUBLIKACIJA:

Mapa puta – Rodno odgovorna reforma investicione klime u Crnoj Gori

jun 2021. godine

Mapa puta je dokument osmišljen je da pomogne kreatorima politika i zagovornicima promjena javnih politika u Crnoj Gori da nauče o različitim ograničenjima koja investiciona klima ima na muškarce i žene preduzetnike/ce, tako da to uzmu u obzir prilikom formulisanja politika i reformi i/ili kada se zalažu za iste. U dokumentu je predstavljeno: kako ograničenja investicione klime utiču na biznis vođen od žena u Crnoj Gori; kako rodno odgovorne politike investicione klime izgledaju, najbolje prakse iz drugih zemalja i niz samostalnih alata za identifikovanje i adresiranje mogućnosti podrške ženama preduzeticama.

PUBLIKACIJA: Rodno-odgovorno investiciono okruženje u Crnoj Gori za 2021. godinu

mart 2022. godine

Od septembra 2020. godine, SCC aktivno radi na uvođenju rodne dimenzije u svim aspektima poslovanja kako bi se doprinijelo rodnoj ravnopravnosti i ekonomskom osnaživanju žena. U tom smislu, tokom 2020. godine, SCC je sproveo Osnovnu procjenu poslovanja s ciljem utvrđivanja da li ograničenja vezana za investicionu klimu utiču drugačije na privredna društva koja vode žene i na ona koja vode muškarci. Na osnovu te procjene, SCC je pripremio Mapu puta za kreiranje djelotvornih politika za žene u biznisu, predstavio ga javnosti, a date su i preporuke za 2021. godinu. U četvrtom kvartalu 2021. godine, SCC je sproveo isto istraživanje da bi se utvrdilo trenutno stanje, uvidjele promjene i mogući trendovi i da bi se pružili savjeti za reforme u 2022. godini.

PUBLIKACIJA: Mapa puta za reformu rodno-odgovornog investicionog okruženja u Crnoj Gori za 2022. godinu

jun 2023. godine

Dokument pruža analizu faktora koji utiču na investiciono okruženje iz rodne perspektive i pruža uputstva gdje da se usmjere buduće reforme kako bi investiciono okruženje u Crnoj Gori bilo rodno odgovorno. Prethodno je u skladu sa misijom SCC, a to je promovisanje javno-privatnog dijaloga, unapređenja konkurentnosti i stvaranja preduslova za poslovno okruženje u Crnoj Gori koje pruža jednake prilike za sve članove društva. U tom pravcu je i Mapa puta usklađena sa rodnom misijom SCC koja se odnosi na aktivnosti koje imaju uticaj na povećanu jednakost između muškaraca i žena u biznisu. Mapa puta je izrađena na crnogorskom i engleskom jeziku.

PUBLIKACIJA: SCC osvrst na ekonomsko osnaživanje žena

novembar 2020. godine

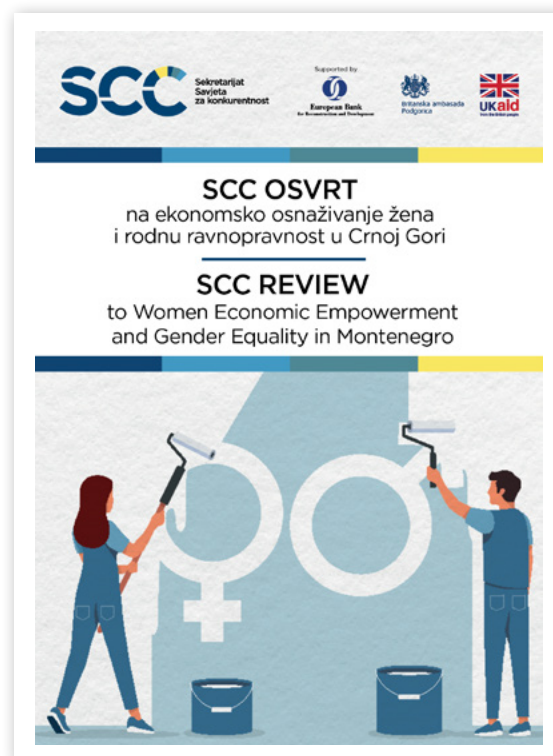
Dokument predstavlja kratak presjek stanja u oblasti rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori, sa aspekta SCC, nakon nekoliko mjeseci rada na ovoj temi. Posebna pažnja posvećena je statusu žena i rodnim razlikama u Crnoj Gori, kao i predlogu daljih aktivnosti kako bi se stanje u ovoj oblasti unaprijedilo. Još na samom početku bavljenja ovom temom, SCC je obezbijedio partnerstvo i spremnost za saradnju u smislu prikupljanja podataka za polaznu ocjenu poslovnog okruženja (od poslovnih udruženja) i za upoznavanje sa rodnom ravnopravnošću (vladini zvaničnici), kao i saradnju u uvođenju rodne integracije u projekte, programme i strategije.

Učešće u radnim grupama

SCC nastoji da pored učešća u izradi zakona, podzakonskih akata, strateških dokumenta, izrade publikacija, organizovanja radionica, ali i stalnom građenju internih kapaciteta, svoj doprinos unapređenju rodne ravnopravnosti da i kroz aktivno učešće u radu radnih grupa. Konkretno, SCC je član *Radne grupe za ekonomsko osnaživanje žena*, kojom koordinira Ministarstvo ekonomskog razvoja i turizma i koja je osnovana u okviru Savjeta za konkurentnost i *Radne grupe za izradu Akcionog plana za 2023-2024 Nacionalne strategije rodne ravnopravnosti 2021-2025*, kojom koordinira Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava.

Iako se SCC tek tri godine bavi temom ekonomskog osnaživanja žena, donosioci odluka su veoma brzo prepoznali značaj aktivnosti Sekretarijata, koje su uključili i u akcione planove za sprovođenje strategija. Tako su kroz AP za sprovođenje Strategije za razvoj ženskog preduzetništva 2021-2024, u okviru RG za ekonomsko osnaživanje žena, prepoznate SCC aktivnosti poput:

- ▶ unapređenja postojećih i izrada novih propisa i strateških dokumenata značajnih za ekonomsko osnaživanje žena i razvoj ženskog preduzetništva – kroz njihovu prethodnu rodnu analizu – SCC dostavio komentare na: Zakon o javnim nabavkama, Zakon o budžetu

i fiskalnoj odgovornosti, Zakon o radu, Strategiju za unapređenje politike javnih nabavki i javno-privatnog partnerstva 2021-2024, Strategiju reforme javne uprave, Strategiju digitalne transformacije, itd;

- ▶ uspostavljanja sveobuhvatnog i ažurnog statističkog izvještavanja o ženskom preduzetništvu, u skladu sa međunarodnim standardima – SCC svake godine, na osnovu Procjene rodno-odgovornog investicionog okruženja u Crnoj Gori, izrađuje Mapu puta za kreiranje djelotvornih politika za žene u biznisu;

- ▶ uključivanja ženskih udruženja u donošenje odluka – SCC radi izvještaje o uključenosti privatnog sektora u proces izrade zakona, u okviru kojeg su i dva ženska udruženja koje su članice Savjeta za konkurentnost i imaju rotirajuće članstvo, na godišnjem nivou (Asocijacija poslovnih žena i Udruženje preduzetnica).

Kada je u pitanju AP Nacionalne strategije rodne ravnopravnosti, tu su prepoznate sljedeće SCC aktivnosti:

- ▶ organizovanje obuka o rodno odgovornom budžetiranju za direktore direktorata, kao i budžetske analitičare;

- ▶ predavljanje rodno budžetske izjave, rodno budžetskog cirkulara, predloga za izmjene i dopune Zakona o budžetu i fiskalnoj odgovornosti;

- ▶ predavljanje Mape puta i Rodna analize Programa za unapređenje konkurentnosti privrede.

Rodna analiza programa za unapređenje konkurentnosti privrede

mart 2022. godine

Program za unapređenje konkurentnosti privrede, koji implementira Ministarstvo ekonomskog razvoja i turizma, ima za cilj podsticanje razvoja postojećih procesa, proizvoda i usluga, u cilju jačanja konkurentnosti i izvoznog potencijala mikro, malih i srednjih privrednih društava kroz unapređenje produktivnosti i profitabilnosti uz zadržavanje postojećih i otvaranje novih radnih mjesta.

Glavni zaključci analize su:

► **Podrška kompanijama koja su u većinskom vlasništvu žena raste.** U 2019. godini, od ukupnog broja odobrenih aplikacija, 24,9% su nosioci bile žene, a procenat je rastao naredne dvije godine, na 34,0% u 2020. godini, a u 2021. godini je dostigao 41,8%.

► **Obim podrške kompanijama koja su u vlasništvu žena raste.** Žene su u 2020. godini ostvarile udio od 22,9% u ukupno odobrenim sredstvima iz Programa za unapređenje konkurentnosti privrede, a već u 2021. godini taj procenat je porastao za skoro 10% i ostvarile su udio od 32,8%, od ukupno odobrenih sredstava iz Programa za unapređenje konkurentnosti privrede za 2021. godinu.

SCC
Sekretariat
Savjeta
za konkurentnost

Rodna analiza

Programa za unapređenje konkurentnosti privrede

PRISTUP SEKRETARIJATA SAVJETA ZA KONKURENTNOST (SCC)

Od septembra 2020. godine, Sekretariat Savjeta za konkurentnost aktivno radi na uvođenju rodne dimenzije u svim aspektima poslovanja kako bi se doprinijelo rodnoj ravnopravnosti i ekonomskom osnaživanju žena. U tom smislu, tokom 2020-2021. godine, SCC se intenzivno bavio ekonomskim osnaživanjem žena, prije svega kroz aktivno učešće u izradi vladinih strateških dokumenata, poput Strategije za razvoj ženskog preduzetništva, Strategije za rodnu ravnopravnost, Strategije za unapređenje politike

► **Kompanije u većinskom vlasništvu žena se u većem broju prijavljuju za nefinansijsku podršku.** 71% u grupi odobrenih prijava za nefinansijsku podršku su od žena vlasnica kompanija, a u grupi odobrenih zahtjeva za finansijsku podršku samo 39,5% su zahtjevi koje su podnijele vlasnice kompanija u 2021. godini.

► **Žene traže mnogo manje sredstava od muškaraca.** U toku 2020. godine 22,9% ukupno odobrenih sredstava je dodijeljeno ženama, dok je u toku 2021. godine taj procenat iznosio 32,8%.

► **Kompanije koje su u većinskom vlasništvu žena najmanje se interesuju za Program podsticanja cirkularne ekonomije** (implementacija je bila 0% u 2021). Niska svijest o cirkularnoj ekonomiji je problem i kod preduzeća koja su u većinskom vlasništvu muškaraca jer je ovim programom bila odobrena samo jedna aplikacija u 2021. godini.

Rodna analiza Programa za unapređenje konkurentnosti privrede 2019-2022

februar 2023. godine

Dokument daje podatke o programima podrške sa rodnog aspekta i prati trend podrške kroz programe koj su usvojeni u periodu od 2019. do 2022. godine, a od kada su dostupni podaci po polu podnosioca zahtjeva za Program. Dokumenti sadrže zaključke i preporuke za još snažniju podršku ženskim biznisi- ma kroz godišnje programe ove vrste.

Trendove koje smo identifikovali u 2020. i 2021. godini nastavili su se i u 2022. godini. Programske linije nefinansijske podrške su bile predmet korišćenja od strane privrednih društva koja su dominantno u vlasništvu žena i to:

▶ Programska linija za razvoj preduzetništva (57.14%);
Programska linija za pružanje mentoring usluga (40.91%).

▶ Analiza programa *finansijske podrške* upućuje na sljedeće zaključke:

● Programska linija za podršku digitalizaciji je prepoznata od strane žena kao prilika za unapređenje konkurentnosti, pa je u 2022. godini 52.78% aplikacija podnijeto od strane privrednih društava u vlasništvu žena, dok je vrednosno posmatrano 39% ukupnih sredstava dodijeljeno privrednim društvima u dominantno ženskom vlasništvu.

Glavni zaključci analize su:

▶ **Podrška kompanijama koja su u većinskom vlasništvu žena raste** - od ukupnog broja odobrenih aplikacija, 25% su nosioci bile žene, a procenat je rastao naredne dvije godine, na 34% u 2020. godine i u 2021. godini je dostigao 42%.

▶ **Obim podrške kompanijama koja su u vlasništvu žena raste** - žene u 2020. godini ostvarile udio od 23% u ukupno odobrenim sredstvima iz Programa za unapređenje konkurentnosti privrede, a već u 2021.

godini taj procenat je porastao i ostvarile su udio od 33%, od ukupno odobrenih sredstava iz Programa za unapređenje konkurentnosti privrede za 2021. godinu. U 2022. godini evidentan je ponovni rast udjela u ukupno odobrenim sredstvima i isti je iznosio 36%.

▶ **Kompanije u većinskom vlasništvu žena se u većem broju prijavljuju za nefinansijsku podršku** - (71% u grupi odobrenih prijavi za nefinansijsku podršku su od žena vlasnica kompanija).

▶ **Žene traže mnogo manje sredstava od muškaraca ali se trend povećava** - toku 2020. godine 23% od ukupno odobrenih sredstava je dodijeljeno kompanijama u vlasništvu žena. U 2021. godini taj trend raste na 33% , dok je u 2022. godine taj procenat iznosio 36%.

▶ **Kompanije koja su u većinskom vlasništvu žena najmanje se interesuju za Program podsticanja cirkularne ekonomije** - implementacija je bila 0% u 2021. i 2022. godinu.

9. Javni dijalog i promocija važnosti teme ekonomskog osnaživanja žena

SCC je u prethodne tri godine ostvario izuzetno uspješnu saradnju sa partnerima na temu ekonomskog osnaživanja žena i promocije rodne ravnopravnosti. Tokom ovog perioda implementirane su brojne inicijative u pogledu organizacije konferencija, okruglih stolova, radionica i drugih oblika dijaloga. Neki od njih su bili organizovani od strane Sekretarijata, dok su na drugim predstavnicima SCC uzeli aktivno učešće na panel diskusijama ili na drugi način učestvovali na događajima sa rodnom misijom. Sve ove aktivnosti su imale za cilj promovisanje ključnih principa rodne ravnopravnosti, podsticanje razmjene najboljih praksi i iskustava, kao i stvaranje povoljnog okruženja za žene u sektoru ekonomije. Saradnja kroz zajedničke kampanje značajno doprinosi stvaranju uslova za dalji napredak u ostvarivanju cilja jačanja ekonomske pozicije žena i dostizanja rodne ravnopravnosti.

*Okrugli sto u okviru javne rasprave o Nacrtu strategije unapređenja politike javnih nabavki i javnopri-
vatnog partnerstva, 26.05.2021.g, Podgorica*

*Okrugli sto "Rodna ravnopravnost i ekonomsko
osnaživanje žena", 16.06.2021.g, Podgorica*

*Promocija standarda za žensko preduzetništvo
MEST IWA 34, u saradnji sa Ministarstvom eko-
nomskog razvoja i Institutom za standardizaciju,
08.09.2021.g, Podgorica*

*Radionica na temu uvođenja rodno odgovornog
budžetiranja u crnogorski sistem, 10.09.2021.g, Po-
dgorica*

Radionica na temu uvođenja rodne dimenzije u proces javnih nabavki, 17.11.2021.g, Podgorica

Radionica na temu rodno odgovornog budžetiranja, u organizaciji SCC i Misije OSCE u Crnoj Gori, 19.11.2021.g, Podgorica

Sjednica Koordinacionog odbora za žensko preduzetništvo- Promocija dana ženskog preduzetništva, 19.11.2021g, Podgorica

Sastanak SCC, Ministarstva ekonomskog razvoja i Međunarodne organizacije rada, s ciljem pokretanja inicijative obračuna rodno jaza u zaradma od strane MONSTAT-a, 22.11.2021.g, Podgorica

Okrugli sto "Rodna ravnopravnost i rodno odgovorno budžetiranje", organizovan od strane SCC i Državne revizorske institucije, 15.02.2022.g, Podgorica

17. sjednica Odbora za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore na temu rodno odgovornog budžetiranja i uloga Državne revizorske institucije, 01.03.2022.g, Podgorica

Regionalna konferencija "Žene koje pokreću" u organizaciji Regionalnog savjeta za saradnju (RCC), 14.03.2021.g, Tirana (panelistkinja Marija Risteska, SCC konsultantkinja za ekonomsko osnaživanje žena)

Obuka predstavnika javne uprave na temu rodno odgovornog i programskog budžetiranja, u organizaciji SCC i Misije OSCE u Crnoj Gori, 11.05.2022.g, Podgorica

Okrugli sto u okviru javne rasprave o Nacrtu zakona o izmjenama i dopunama Zakona o javnim nabavkama, u organizaciji SCC i Ministarstva finansija, 20.05.2022.g, Podgorica

Radionica "Unapređenje rodne ravnopravnosti u poslovanju srednjih i velikih preduzeća", u organizaciji SCC i Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD), 02.06.2022.g., Podgorica

Radionica na temu rodno odgovornog budžetiranja, u organizaciji SCC i Misije OSCE u Crnoj Gori, 06.06.2022.g, Podgorica

Međunarodna konferencija "Uloga civilnog društva u (rodno odgovornom) budžetiranju, učešće, zagarovanje i odgovornost", 27.06.2022.g, Ohrid (panelistkinja Marija Šuković, šefica SCC)

Radionica "Rodno budžetska izjava", u organizaciji SCC i Misije OSCE u Crnoj Gori, a na inicijativu Ministarstva finansija, 19.07.2022.g, Podgorica

Međunarodna konferencija „CORE Days 2022: Partnership for Competitive Region”, panel diskusija „Poreska politika kao podrška investicijama”, u organizaciji NALED, 17.10.2022.g, Dubrovnik (panelistkinja Marija Šuković, šefica SCC)

Panel diskusija u okviru inicijative Top Women Business Montenegro (TWBM) na temu "Institucionalni okvir za podršku razvoju ženskog biznisa", 11.11.2022.g, Podgorica (panelistkinja Marija Šuković, šefica SCC)

Prezentacija grant šeme "Unapređenje konkurentnosti malih i srednjih preduzeća kroz podršku ženskom preduzetništvu i preduzetništvu mladih", 22.11.2022.g, Podgorica

Okrugli sto "Dijalog na temu rodno odgovornog budžetiranja", u organizaciji SCC i Misije OSCE u Crnoj Gori, 25.04.2023.g, Podgorica

Konferencija "Žene od uticaja 2023: Na sceni", panel "Žene i politika: Važnost ženskog glasa za bolju budućnost svih", 28.04.2023.g, Herceg Novi (panelistkinja Marija Šuković, šefica SCC)

Konferencija "Ka poboljšanju mogućnosti zapošljavanja u prekograničnom regionu Crne Gore i Republike Kosovo", u organizaciji Privredne komore Crne Gore 18.05.2023g, Podgorica (panelista na temu ekonomskog osnaživanja žena Marija Dragojević, SCC konsultantkinja za pravna pitanja)

Poslovni forum "Osnaživanje saradnje ženskog preduzetništva u Srbiji i Crnoj Gori", panel „Uloga privrednih komora i ministarstava u osnaživanju žena privrednica" u organizaciji Privredne komore Crne Gore i Privredne komore Srbije, 09.06.2023.g, Beograd (panelistkinja Marija Šuković, šefica SCC)

Regionalna konferencija Zapadnog Balkana "Žene u biznisu", panel diskusija "Uključivanje rodno-odgovornog finansiranja- uloga finansijskog sektora", u organizaciji EBRD i Frankfurt School of Finance Management, 21.06.2023.g, Podgorica (panelistkinja Marija Šuković, šefica SCC)

Radionica Radne grupe za industrijski razvoj u okviru Regionalne mreže žena u preduzetništvu, u organizaciji RCC, 28.06.2023.g, Podgorica

Sekretarijat
Savjeta
za konkurentnost

Empower the Women, Boost the Economy

Rimski trg 46 / 3rd floor / 81000 Podgorica, Montenegro
mail: scc@scc.org.me
website: <https://scc.org.me>

